

Настасяк І.Ю.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та філософії права,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ВИХІДНІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «СИСТЕМА» (В КОНТЕКСТІ ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)

Представники різних сфер наукового знання уже досить тривалий час активно послуговуються системним методом пізнання. Та попри це досі не вироблено єдиного розуміння поняття «система», яке є ключовим у системному підході. Скажімо, філософи, які досліджують проблеми методології системного пізнання, нараховують десятки різноманітних трактувань цього поняття [1, с. 77-106].

Досить поширеним серед науковців є трактування системи, яке запропонував «засновник» загальної теорії систем Л. фон Берталанфі. На його переконання, система – це сукупність взаємодіючих елементів (цит. за: [2, с. 41]). Свого часу це визначення різко критикували за те, що воно не охоплює всіх об'єктів, які в науці вважаються системами. Тому слово «взаємодія» пропонували замінити іншими аналогічними поняттями, які можна назвати концептами визначення поняття «система». Найчастіше це поняття взаємозв'язку, що розширює сферу застосування поняття «система», яке відтепер охоплює і системи понять, які трактували як результат, підсумок розумової діяльності.

У цьому контексті для сучасних досліджень (особливо у сфері права) більш прийнятним є підхід В. Садовського: «Системою називатимемо упорядковану певним чином безліч елементів, взаємозалежних між собою і які утворюють деяку цілісну єдність» [1, с. 173]. При цьому система перебуває в безперервному русі і розвитку, наділена певною автономією стосовно навколишнього середовища, яке слугує для такого об'єкта родовою системою.

Загалом науковці виділяють матеріальні, реальні та ідеальні системи. Це виправдано, якщо розглядати, з одного боку, об'єкти матеріального світу, що існують незалежно від людської свідомості, з іншого – всі реально наявні об'єкти, зокрема створені людиною, а також ідеальні конструкції як плід людського розуму й уяви. Водночас створювані людиною об'єкти можуть бути і ідеальними, і реальними. У цьому сенсі виділяють концептуальні і штучні

системи, а також змішані, що охоплюють і реальні, і ідеальні об'єкти (соціальна система, право, правова система) [3, с. 32].

Наявність різних, часто суперечливих визначень поняття «система» та множинність його значень ускладнюють ефективне використання цієї філософської категорії в процесі пізнання найрізноманітніших системних за своєю природою явищ, зокрема правових. Тож варто виокремити універсальні ознаки і характеристики, які властиві будь-якій системі.

Насамперед слід зазначити, що ознаки, які характеризують об'єкт як систему, є його реальними властивостями. При цьому вони не відносяться до емпіричної сфери, тому виявити, осмислити і пояснити внутрішні і зовнішні зв'язки (що і становить системність) здатний лише людський розум. Системність як узагальнювальна властивість об'єктів реального світу проявляється в процесі розумової діяльності людини на абстрактному рівні, у результаті суб'єктивного сприйняття нею об'єктивних зв'язків [4, с. 17]. Поняття «система» характеризує рівень розвитку пізнання і є специфічною формою відображення об'єкта у свідомості суб'єкта, формою засвоєння його об'єктивних властивостей і законів буття.

Серед основних ознак системи представники загальної теорії систем називають такі: наявність цілісної структури, що забезпечує системі нові інтегративні якості; чітко фіксоване положення елементів стосовно один одного і цілісності загалом; існування мети або функціональної спрямованості системи; її ієрархічна структура [5, с. 63].

Згідно з позицією І. Прангішвілі, об'єкт або явище можна вважати системою, якщо вони мають такі чотири ознаки: 1) ознака цілісності і членованості об'єкта; 2) ознака стійких зв'язків між елементами системи; 3) ознака наявності інтегративної властивості; 4) ознака організації системи, що розвивається [6, с. 152].

Враховуючи наведені вище положення, виділимо фундаментальні ознаки правової системи. Передовсім це її універсальний характер, що охоплює різні сторони її внутрішнього життя, а також її зовнішні зв'язки, тобто зв'язки одних системних явищ з іншими. Щодо правової системи, то це означає, з одного боку, існування системних зв'язків між структурними частинами (інституційною, функційною та нормативною), які необхідно виявляти і вивчати, а з іншого – наявність ознак системності у відносинах правової з іншими підсистемами соціальної системи задля досягнення спільної мети.

Ще однією ознакою є наявність у правових, як і в будь-яких інших системах, комплексу взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою елементів. Варто зазначити, що елементи кожної системи однотипні і взаємозумовлені. Кожен елемент перебуває в тісному зв'язку та взаємодії і з усіма іншими елементами, і з формованою ними системою загалом. Треба зауважити, що у правовій, як і в будь-якій іншій системі, не може бути не взаємопов'язаних між собою і бездіяльних елементів. «Мертвий» або «випадаючий» із системи елемент, зазвичай, «зупиняє» всю систему і, як наслідок, вона, зберігаючи звичайну цілісність, втрачає властивість системності [7, с. 257].

Серед інших не менш важливих ознак правової та інших систем варто згадати: цілісний характер, що виявляється у високому рівні організованості, пов'язаності і впорядкованості їх структурних елементів; наявність інтегративних властивостей, зумовлених значною мірою відповідними ознаками і властивостями їхніх структурних частин; їх існування, функціонування і розвиток в умовах і під впливом навколишнього середовища: економічного, соціального (у вузькому розумінні), політичного тощо.

Отже, системний підхід в дослідженні права – не самоціль, а спосіб досягнення єдиного, несуперечливого знання, створення логічно завершеної моделі (зразка) об'єкта, формулювання загальних законів його формування, функціонування та розвитку.

Загалом застосування системного методу для з'ясування сутності й ознак правових явищ дозволить упорядкувати часто суперечливі наукові позиції щодо цього питання, віднайти критерії систематизації знань, які відповідатимуть сучасному рівню розвитку юридичної науки.

Список використаних джерел:

1. Садовский В. Н. Основания общей теории систем: логико-методологический анализ / В. Н. Садовский. – М. : Наука, 1974. – 280 с.
2. Венгеров А. Б. Синергетика, юридическая наука, право / А. Б. Венгеров // Советское государство и право. – 1986. – № 10. – С. 36-45.
3. Нарыкова С. П. Системный подход к исследованию механизма правового регулирования : дис. ... канд. юрид. наук / С. П. Нарыкова. – М., 2006. – 180 с.
4. Кудрявцев В. Н. Функциональные системы в области права / В. Н. Кудрявцев // Вопросы кибернетики. Правовая кибернетика : сб. – М., 1977. – Вып. 40. – С. 12-24.

5. Маркова-Мурашова С. А. Национальная правовая система России и типология правопонимания : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / С. А. Маркова-Мурашова. – СПб., 2006. – 482 с.

6. Прангишвили И. В. Системный подход и общесистемные закономерности / И. В. Прангишвили. – М. : Синтег, 2000. – 528 с.

7. Керимов Д. А. Методология права: предмет, функции, проблемы философии права / Д. А. Керимов. – М. : Аванта+, 2000. – 560 с.

Урсуляк О.В.

викладач,

Чернівецький юридичний коледж

Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДНОВЛЕННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ АВСТРІЇ 1867 РОКУ ТА ЙОГО ПРАВОВИЙ СТАТУС НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

28 лютого 1867 р. з ініціативи імператора Франца-Йосифа були прийняті два закони, на підставі яких Австрійська імперія була трансформована в дуалістичну монархію Австро-Угорщину [1, с. 154]. Серед українських земель австрійська влада поширювалася на Галичину та Буковину, а угорська – на Закарпаття. 21 грудня 1867 р. Австрійський рейхсрат затвердив австро-угорську угоду та нову Конституцію [2, с. 242]. Австрійська конституція складалася з п'яти конституційних законів, одним із яких був Основний державний закон про судову владу. У його ст. 11 було встановлено правову норму, за якою кримінальні справи про тяжкі злочини та злочини політичного характеру, а також вчинені шляхом друку, повинні були вирішувати суди присяжних [3, с. 278]. Звісно, вона не могла одразу вступити в дію, адже на той час в Австро-Угорщині не існувало судів присяжних. Відтак була потреба в прийнятті спеціального закону, який би їх утворив і визначив організаційно-правові та процесуальні основи діяльності цих органів.

9 березня 1869 р. в Австрії було прийнято закон про введення суду присяжних, який був спрямованим на реалізацію конституційних положень про відновлення діяльності суду присяжних [4, с. 222]. У преамбулі цього документа зазначалося: «для виконання положень ст. 11 конституційного закону про судову владу від 21 грудня 1867 р. ще перед вступом у дію нового